

LITTERATUR

ANTIKA UPPTÄCKTSFÄRDER

Av AXEL BOETHIUS

H. P. L'Orange. Oldtidsslottet på Sicilia. Blad av min italienske skissbok. Oslo—Dreyer — 1955. 80 sid. rikt illustrerad. N. kr. 19: 80.

Osloprofessorn Hans Peter L'Orange är en djärv upptäcktsresande på antikens gamla marker. Storartade nyfynd, omfångsrika verk burna av en mäktig forskarentusiasm och misshugg skifta i hans produktion. L'Oranges tolkningar av texter och material ha givit och ge samvetsgranna granskare och den antika historiens och arkeologiens pionärer lika mycket arbete. Men mellan lärda bedrifter ser man också — för att låna Snoilskys ord om Olaus Rudbeck — den vilande Hercules leka på strängar.

I sådana stunder tillkom hans »Romersk idyll» med allt vad den rymmer av stämning och inlevelse. Så har också hans bok »Oldtidsslottet på Sicilia» blivit till. Titeln är egentligen litet överraskande, ty kejsarvillan nära Piazza Armerina är bokens andra avdelning. Den första, kanske ännu mer fängslande gäller Subiaco.

Det finns väl knappt en mer romantisk natur än där, särskilt om man fortsätter bortom Subiaco över bergvidderna eller på de djupa skogklädda dalarnas vägar till Valle Pietra och en fornkristen festplats i vargtrakterna, där varje vår pilgrimer samlas från trakterna vida omkring till en fest för den heliga treenigheten. Tidiga kristna melodier ljuda. Bloss och eldar lysa

längs vägarna, som också lockat Göran Stenius till en storslagen skildring i hans roman »Klockorna i Rom». En vårnatt för decennier sedan blev L'Orange bergtagen där borta. Den gripningen lever i hans bok. Samtidigt följer han Gregorovius' Wanderjahre i spåren och skildrar Subiacos historia. Den börjar med de stora romerska vattenledningarna och med Neros villa. Sedan följer den helige Benedikts liv och det medeltida Subiaco. Dess borg med allt den rymmer av minnen av Roderigo Borgias — sedermera påven Alexander VI:s — makt och orgier, och av den benediktinska klosterordens förtryck av hela nejden står i gripande motsats till den helige Benedikts berggrotta i stupen, där Neros palats störtade ned. »Wo Menschen sind da wird gemenscht» citerar L'Orange. Det känner man djupt, då man besinnar det händelseförlopp, som följt efter Benedikts troskamp, meditationer och missräkningar i eremithålan, Sacro speco, med dess tjänande korpar. Subiaco är i alla fall jämte Arles det västerländska munkväsendets första självbesinningsplats. Där grundades klostret Sancta Scolastica. Därifrån var det, som Benedikt år 529 skred till grundandet av det klassiska benediktinerklostret i Monte Casino. Men som svalbon klistrades kyrkobyggnader fast på bergväggarna kring hans ursprungliga eremithåla. På fragment av målningar från 800- eller kanske redan 700-talet blicka den byzantinska

konstens underligt djupa blickar emot en i »herdarnas grotta». Ungrenässansen slår ut i blom i de högre kyrkorummen. Målningar från 1400- och 1500-talen fullkomna denna konstens skattkammare, för vars vård norska konstnärer på L'Oranges initiativ gjort en insamling. I sanning, det är en plats utan like. Den som tar med Sam Cavallins Florilegium Franciscanum kan inför det berömda Franciscusporträttet föra in också Christi pauperulus i den krets av natur och historia och tradition, som L'Orange levandegör.

Det andra kapitlet i hans bok för oss till något av en härlig oas i södra Siciliens barmarker. Det är en dal, som kan påminna om sänkan, där Nero med djärv landskapskonst byggde sitt »Gylene hus», sin fantasifulla lantgård, mitt i Rom. Där ligger denna kejsartidsvilla, vars mosaiker sedan år tillbaka prytt all världens tidskrifter. Den var — som jag ser saken — ett jaktpalats, en sommarvilla att jämföra med Hadrianus villa i Tivoli. Med hela sin kraft och intuition har L'Orange ingripit i diskussionen och — enligt min mening — gjort mer än troligt, att vilan vid Piazza Armerina byggts av Diocletianus' medkejsare Maximianus omkr. 300 e. Kr. De två stora basilikorna med peristylor framför, som utgöra komplexets mittparti, och en av L'Orange lysande tolkad förhallsmosaik med mötande fackelbärare — detta och mycket annat synes tala för, att det är ett kejsarpalats. Och porträttlighet och tidstypisk dräkt på en av mosaikernas huvudfigurer, samt en visserligen mycket ofullständig inskrift och åtskilliga andra drag så gott som utpeka Maximianus som palatsets herre. Han var Herculeskejsaren bland de fyra stora i Diocletianus' krets. I den ena basilikan hänför sig golvmosaiken till Hercules' stordåd. Som L'Orange säger, ligga alla fabeldjur, som Hercules besegrat, på golvet som vilddjuren

efter slutad djurhetsning på en amfiteaters scen. Den berömda kännaren av kejsartidens arkitektur, Einar Dyggve, har bevisat, att Herculessalar och möbler med Herculesmotiv hörde furstepalatsen till långt in i kristen tid. Den mäktiga Herculesmosaiken i Piazza Armerina torde dock ej blott allmänt bevisa en kejsarlig ägare utan direkt peka på Herculeskejsaren framför andra.

Rikedomen i dessa färgrika mosaiker, deras bilder från cirkus och balett, deras jaktbilder, deras rankverk, deras djurhuvud, amorinerna på fisketur och vinskörd fångsla oemotståndligt i sal efter sal. Längst stannar man nog inför en väldig jakt på djur för amfiteatrarnas skådespel i kejsarens åsyn. De olika sätten av fångst och transport, burar som man känner igen från sarkofagreliefer (t. ex. i museet i Cortona), den träffsäkra livfullheten i skildringen av människors och djurs beteende, en kostlig humor — allt detta förenas med det intresse, som en zoologisk trädgård erbjuder. Man erinras om att Syrakusas stora amfiteater byggdes under samma tid. Det var högsång för de stora djurspelen ännu, då Diocletianus och Konstantin reorganiserade riket och dess gränser på 200- och 300-talet.

L'Orange låter sin temperamentsfulla beskrivning liksom tona ut i en meditativ och filosofisk stund, som är mycket karakteristisk för honom. Han ställer de fredliga motiven från landsbygden i Piazza Armerina och på kristna mosaiker och sarkofager mot jägaren, mot amfiteatrarnas blodiga slakt av djur och kejsarnas jakt. Hercules i muskulös brottning med sagans odjur, bågen och klubban bli för honom en medveten motsats mot den gode herden, mot de kristna sarkofagernas rofyllda bukoliska idyller. Den gammaltestamentlige profetens fredssyn och grekiska och romerska skalders

dröm om plogens tid efter vapenlarmet lever enligt L'Orange upp på den sena kejsartidens »billed-symbolske plan». Den får mäktig, fördjupad mening genom den nya världsåskådning, som herden försvarar mot krigaren och jägaren. »Vi møter Keiser og Galilæer.»

Det är kännetecknande för L'Orange, att han vid sin konstarkeologiska forskning på detta sätt städse söker de and-

liga realiteterna bakom bildspråket — och det är förvisso tankeväckande. I det arv från idérika lärare i Norge, som ligger däri, vill den, som i Uppsala haft Gunnar Rudberg som lärare, gärna även spåra en tradition från dennes långa, för honom själv så lyckliga professors-tid i Oslo och från hans idéhistoriska forskning.